

KÖNYVESPOLC

Mátyás király és a fehérvári reneszánsz

A Székesfehérvári Egyházmegye kezdeményezésére, történelmi, művelődéstörténeti szempontból is figyelemreméltó sorozat indult. A 2010 őszén megjelent első kötet szerkesztői bevezetőjében *Kerny Terézia* és *Smohay András* a következőképpen foglalták össze terveiket:

„Célunk, egy-egy jeles történelmi évfordulóhoz kapcsolódva interdiszciplináris konferenciákon, illetve a belőlük született tanulmánykötetekben – jelenlegi ismereteink átadásában lehetőségeinkhez mérten teljességre törekedve – fölidézni a középkori Magyar Királyság egy-egy jeles uralkodójának emlékét, különös tekintettel kapcsolataikra Alba Regiával.”¹

Székesfehérvár hosszú időn át a magyar királyok koronázó és temetkező városa volt. A korszakot felölölő öt-száz év alatt harminchét királyt és harminckilenc királynét koronáztak, illetve tizenöt uralkodót helyeztek örök nyugalomra a Szűz Mária prépostsági templomban. A királyi város adott otthont az országgyűléseknek, itt kapott helyet az állami levéltár és a kincstár. Itt őrizték a királyi hatalom jelképeit, a Szent Koronát, jogart, palástot és kardot. Viharos történelmük során a középkori város szinte teljesen megsemmisült. A mai Székesfehérvár templomaival, műemlékeivel a barokk stílust hordozza, a reneszánsz kor emlékei nehezen lelhetőek fel. Ezért is jelentős a 2007-ben, különleges körülmények között előkerült – Kálmáncsehi Domonkos prépost által állíttatott, Szent István és Szent Imre herceg nevét tartalmazó – reneszánsz emléktábla töredék.

A Reneszánsz Év, amikor Mátyás királlyá választásának 550. évfordulójára emlékeztünk, jó alapot kínált a Mátyás király és a fehérvári reneszánsz című nyitókonferencia megrendezéséhez. A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum rendezésében, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat segítő közreműködésével, 2008. október 18-án a székesfehérvári Püspöki Palotában tartott tudományos tanácskozáson elhangzottak alapján készült a tanulmánykötet.

A fejezetek más-más szempontból vizsgálják az adott történelmi kort, hol Mátyás király személyére, hol a reneszánszra helyezve a hangsúlyt. A reneszánsz szó újjaszületést jelent. A stílusirányzat hazánkban, Mátyás korában indult virágzásnak, melyben határozott, ámde nem kizárólagos szerep jutott Beatrix királynénak. A több nyelven beszélő, humanista műveltségű Mátyás – aki európai viszonylatban egyedülálló könyvtárral rendelkezett, és akiről azt is feljegyezték, hogy még a csaták szüneteiben is olvasott – környezetétől is hasonló képzettséget követelt. „Mátyás oly módon szervezte át a központi igazgatást, hogy abban a királyi tanács háttérbe szorult és a királytól személyesen függő, alacsony származású, de modern műveltségű egyének kezére került... Tanulságos megfigyelnünk, mint építi fel Mátyás a rendiségétől független központi kormányzást az ő hazai jobbágy-külföldi iparos vagy jobbágyszármazású embereire. (Szekfü Gyula)”²

¹ *Kerny Terézia* és *Smohay András* (szerk.): *Mátyás király és a fehérvári reneszánsz*. Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum. Székesfehérvár, 2010. 9.

² *Nemeskürty István*: *Mi magyarok. Történelmünk ezerkét-száz éve*. Akadémiai Kiadó. Bp., 2006. 153.

Utolsó nagy magyar királyunkról az utóbbi években számtalan tanulmány, könyv látott napvilágot. A fehérvári konferencia anyagából készült kötet mégis egyedülálló, hiszen a már ismert történelmi adatok mellett jelentős számú újdonást is tartalmaz. Olvasmányos, könnyen érthető formában, gazdag képanyaggal illusztrálva, sokszor teljesen rendhagyó megközelítésben látja az eseményeket. Nemesak szakmabelieknek, történészeknek, régészeknek, művelődés- és művészettörténészeknek, hanem minden a téma iránt érdeklődőnek biztos ajánlható. A puhafedeles, mohazöld borító, arany betűvel egyszerűen elegáns, izléses és szép. A szerzői névsor – egytől-egyig elismert, komoly szakember – a színvonalas publikációk záloga. A 148 oldalas tanulmánykötet végén az írások rövidített, angol nyelvű változata olvasható.

Körültekintő, a részleteket is figyelembevevő tervezésre utal, hogy a *Püspöki előszó* és a *Szerkesztői bevezető* stílusosan február 24-én, Szent Mátyás apostol ünnepén íródott. *Lóvei Pál* Bevezetőjében érdekesen, történelmi köntösbe ágyazottan konferálja fel a tanácskozáson résztvevő előadókat, mintegy előrevetítve előadásuk tartalmát.

Kovács András Mátyás király emlékezete a XVI. századi Kolozsváron című publikációjában mutatja be a korabeli Kolozsvárt és Mátyás – ma is álló – szülőházát. Rámutat arra, hogy a király életében egyáltalán nem volt népszerű Erdélyben, hiszen adópolitikája hátrányosan érintette a városokat. Kultusza a mohácsi vereség után alakulhatott ki „...amikor a törököktől elszigetelt vereségek és a polgárháborús évtizedek pusztításainak távlatából visszatekintve a király alakja a stabilitás, a jólét, és a béke meg nyugalom – egy letűnt aranykor szimbólumává vált.”³

Mátyás uralkodásának kezdetekor a Szent Korona III. Frigyes tulajdonában volt. *Bodor Imre* Mátyás királlyá koronázása című írásában beszámol a korona visszaváltásáról, ami azért volt elengedhetetlenül fontos, mert a hagyományok értelmében, Magyarországon csak azt tekintették törvényes királynak, akit a Szent Koronával Fehérváron az esztergomi érsek koronázott meg.

Mátyás minden szempontból nehéz helyzetben lévő ország uralkodója lett. Sikeres kül- és belpolitikájának köszönhetően szilárdította meg hatalmát. Nagy hangsúlyt fektetett az igazságszolgáltatás és az intézményrendszer megreformálására. Kevésbé ismert, de annál nagyobb jelentőséggel bíró dekrétumairól, törvényeiről olvashatunk összefoglalót *Érszegi Géza* A székesfehérvári egyház kiváltságai Mátyás király korában című tanulmányában.

Antonio Bonfini beszámolója szerint a 47 éves király halálát számos boldoglatú jel jövendőlte meg. „A következő évben, mely ezernégy száz fölött a nyolcvankilencedik volt, január elseje után, midőn a király Bécsben időzött, szokatlanul nagyot megdörögött az ég. E csodajelről mindenki nagyon megrémült és megdöbbent: nagyon kezdtünk aggódni a király felségért.”⁴ Halála körülmé-

³ *Kovács András*: *Mátyás király emlékezete a XVI. századi Kolozsváron*.

⁴ *Szántai Lajos*: „Szent őseink nyomában maradván”. Főnix Könyvműhely. Hajdúböszörmény–Debrecen, 2009.

nyeiről, a temetési szertartásról, a síremlékről szóló adatokat *Kerny Terézia* gyűjtötte össze. Aprólékos gondnal összeállított előadása, mely mindenre kiterjedő kutatómunka eredménye, sok új információt tartalmaz.

Mikó Árpád Kálmáneshi Domokos gyönyörűen díszített kódexeit mutatja be. A jelentős egyházi karriert befutott püspök műpártolásáról viszonylag kevés adat maradt. Liturgikus művekből álló (ma ismert) könyvtára gazdagságában, választékában szerényebbnek mondható, hasonló pozícióban lévő kortársaiénál. A témához kapcsolódik *Veleney Katalin* publikációja, amely a Székesfehérvári Püspöki Könyvtár humanista könyvritkaságait ismerteti. Ennek ellenére, hogy a török uralom alatt a könyvtár állománya gyakorlatilag megsemmisült – a mindenkori püspökök tudomány szeretének köszönhetően – ma mégis jelentős humanista gyűjteménnyel rendelkezik.

Bartos György előadásában a Fehérváron található reneszánsz kori emléktáblákat ismerteti. Beszámol Székesfehérvár egyetlen épületben megmaradt középkori épületének, a Szent Anna-kápolnának, tíz évvel ezelőtti műemléki helyreállításáról és részletesen kitér a városban folytatott régészeti ásásokat eredményezőire is. Publikációjának értékét az adja, hogy a különböző elképzeléseket – teret engedve mások nézeteinek – tárgyilagosan ismerteti és kritikusan véleményezi. Munkájában többször hivatkozik a székesfehérvári királysirok elismert szakértőjére, az 1993-ban elhunyt Kralovánszky Alán, régész munkásságára is.

A fehérvári konferencia – mint ahogy a legtöbb beszámoló is hivatkozik erre – a csodás körülmények között előkerült emléktábla töredék köré szerveződött. *Lóvei Pál* bevezető előadásában elhangzottak szerint *Szűcs György* művészettörténészre várt a feladat, hogy eleget téve a felkérésnek, A töredék dicsérete című előadásában megossza a történetet a közönséggel. Rohanó világunkban az ember szomjazza a csodát és egyre növekvő érdeklődéssel fordul a különleges események felé. Ezért is okozott nagy csalódást számomra, hogy nem hogy az egész tanulmánykötetből, de *Szűcs György* – egyébként kitűnő, de másról szóló – előadásából sem derült fény a konferencia fő témájával szolgáló reneszánsz emlékek megtalálásának körülményire.

Összegzésképp elmondható, hogy egy dicséretes kezdeményezésnek lehetünk tanúi, amely még nagy lehetőségeket rejt magában. Ösztöne érdeklődéssel várjuk a konferenciasorozat következő állomását, amely a komoly történelmi múlttal rendelkező Székesfehérvárról szól – nemcsak a fehérváriaknak.

M. Pázmány Kata

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár jubileumi kiadványai

A közelmúlt jeles évfordulói – 200 éve született a tragikus sorsú első felelős magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos és ezeréves Vas megye – adták az ötletet a szombathelyi Berzsényi Könyvtár munkatársainak ahhoz, hogy e jubileumok alkalmával új kiadványokat jelentessenek meg. Előbbi témához kapcsolódóan egy hiánypótló munka¹ látott napvilágot, hiszen ez idáig még nem jelent meg a magyar történelemben oly meghatározó szerepet játszó politikusról életrajzi bibliográfia. Batthyány Lajos életútja számos ponton kötődik Vas megyé-

hez, gondolok itt ikervári birtokaira, vagy a fogságából való kiszabadításnak jánosházi kísérletére stb. A Vas megyei vonatkozások miatt vállalta fel a szombathelyi könyvtár a bibliográfia elkészítését és megjelentetését. A mű egy retrospektív, elsőfokú bibliográfia, amelybe Batthyány korától 2007 végéig megjelent írások (983 bibliográfiai tétel) kerültek be egy előzetes szelekció után. Ennek köszönhetően csak a szóban forgó személy életútjával és működésével kapcsolatban érdelemes információkat tartalmazó dokumentumok (önálló kötetek, szakfolyóiratokban közölt tanulmányok és napilapokban megjelent írások) körében lehet kutakodni, tájékozódni. Hatalmas és méltán elismerendő munkát végzett a bibliográfia készítője, *Horváthné Kupi Ildikó* könyvtáros. A 2007 novemberében lezáró széles körű anyaggyűjtésének érzékeltetésére csak annyit, hogy a Múszaki Tervezőstől a Kanadai Magyar Életig számos szakfolyóirattól is merített.

A bibliográfia első fejezete Batthyánynak – a történeti kutatás szempontjából oly fontos – nyomtatásban megjelent írásait, beszédeit, leveleit, műveit tartalmazza. A következő egység a lexikonok, monográfiák életrajzi összefoglalóit tárja az olvasó elé. Előbbiek, a politikus születésének dátumával kapcsolatban, csak forráskritikával használhatók fel! A bibliográfia további részeiben az életút fontosabb szakaszai, csomópontjai szerint történt a bibliográfiai tételek csoportosítása, besorolása (pl. reformkori, majd miniszterelnöki tevékenysége stb.). Külön érdekessége a bibliográfianak a Batthyányt megörökítő képzőművészeti és irodalmi alkotásoknak a felsoportoztatása, valamint a létező vagy a nem létező kultúszáról szóló művek összegyűjtése, mint például *Bana József: Gróf Batthyány Lajos győri kultusza* (659. tétel) vagy *Gerő Andráis: A hiányzó Batthyány-kultusz* (660. tétel). Az utolsó fejezet az emlékek és események veszi számba. A kötet használatát névmutató és rövidítésjegyzék könnyíti meg. A mű szakmai értékét növeli, hogy a Batthyány-kutató *Molnár András* lektorálta. A bibliográfia szép könyv benyomását keltő volta pedig a tervezőnek, *Selley Tamás Ottónak* köszönhető. Batthyány életútjában, a reformkorban és 1848–1849 történetében tájékozódni vagy kutatni próbálók, e témákban vetélkedő szervezők és még sorolhatni lehetne mindazokat, akik számára hasznos segédlet született.

Vas megye honismereti kiadványait gazdagítja az a szakbibliográfia,² amely az 1000 éves Vas megye rendezvénysorozat alkalmából látott napvilágot. *Szalainé Bodor Edit* helyismereti könyvtáros vette számba a vasi megye- és településtörténeti monográfiákat. A mű elején a szerző először tisztázta, hogy mit tekint megye- és településtörténeti monográfiának. Meghatározta, hogy melyek azok a dokumentumok, amelyek mind a formai és mind a tartalmi kritériumoknak megfelelően a bibliográfiába kerülhetnek, s melyek nem (pl. kéziratok, idegenforgalmi kiadványok stb.). Kivételt csak azon vasi városok esetében tett, ahol egy-egy kort átfogóan vizsgált kötetek is születtek, pl. Tanulmányok Szombathelyi történetéből, 1945–1990. (129. tétel). A mű a történelmi Vas vármegye területét öleli fel, így az országhatárainkon túl is érdeklődésre tarthat számot. Mint ismeretes a trianoni békediktátum következtében Ausztriához és a Szerb-Horvát-Szlóven Királysághoz is csatoltak Vas megyei területeket. A hazai közigazgatási határmódosítások so-

¹ *Horváthné Kupi Ildikó* (szerk.): Batthyány Lajos. Válogatott életrajzi bibliográfia. BDK. Szombathely, 2007. 144 old.

² *Szalainé Bodor Edit* (szerk.): Ezeréves Vasvármegye. Megye- és településtörténeti monográfiák a Berzsényi Dániel Könyvtárban. BDK – Vas Megyei Közigyűlés. Szombathely, 2010. 100 old.

rán a Vas megyétől elkerült települések (pl. Magyar-gencs 1950-től Veszprém megyei község) monográfiái után is lehet tájékozódni a segédkönyvben. A helységek esetében mindig megtalálható a mai név és az állami hovatartozás.

A bibliográfia első egysége a megyetörténeti monográfiákat hozza megjelenésük időrendjében. A sorban az első a méltán híres Borovszky Samu és Sziklay János szerkesztette Magyarország vármegyéi és városai sorozat 3. Vas megye kötete. A következő fejezetben a megye nagyobb tájegységeinek (Középhegység, Órség, Vasi Hegyhát) történetét tárgyaló művek fedezhetők fel. A legutóbb monográfiát, 133-at a következő fejezet hozza, amelyben a települések magyar nevének abc rendjében, az azelőtt szintén kronologikusan találhatók a művek. A fejezet első kötetei a ma már Burgenlandhoz tartozó Alsóór (Unterwart) 1976-ban megjelent német és a 2002-ben kiadott magyar nyelvű monográfiái. Ahol szükséges, a szerző utalásokat tesz, pl. Zanat: a szombathelyi városrész, vagy Kemestaródfa: Kemesmál és Taródfa önálló községből jött létre. A megye nagymúltú városai (Körmend, Kőszeg, Szombathely) több monográfiával is képviseltetik magukat a kötetben. Minden monográfiához kép és rövid annotáció kapcsolódik, utóbbi a lektorokat is tartalmazza.

A mű olyan retrospektív bibliográfia, amely négy évszázad (XVIII–XXI. század) témába vágó monográfiáit tárja az érdeklődők elé. Kár, hogy csak a Berzsenyi Dániel Könyvtár gyűjteményére támaszkodik. Ebből adódhat, hogy az egykori vasi járasszékhely, Muraszombat (ma Murska Sobota, Szlovénia) – 1920-ig, valamint 1941 és 1945 között Vas megyéhez tartozott – kimaradt a sorból. A kötetből kiderül, hogy mely települések (Karácsfa, Porpác stb.) története nincs még monografikusan feldolgozva. A bibliográfiát névmutató zárja. Ez esetben is *Sellyei Tamás Ottó* az igényes megjelenésű könyv tervezője. Mind a (hely)történészek, mind a helytörténet iránt érdeklődők munkáját, tájékozódását segíti a *Dominkovits Péter* lektorálta mű.

Szintén az *1000 éves Vas megye* rendezvénysorozat-hoz kapcsolódóan jelent meg egy CD³ is, amely a Vas megyei közgyűlés tagjait, kitüntetéseit és kitüntetettjeit veszi számba 1990-től 2010-ig. A tartalmi rész *Köbölkúti Katalin*, a digitális változat *Szökéné Nagy Hilda* munkája. Az elektronikus információhordozó dokumentum választási ciklusokra bontva mutatja be a képviselő-testületeket, megadva azok megalakulásának dátumát, tagjainak névsorát, megválasztott tisztségviselőit (a közgyűlés elnöke, alelnöke, főjegyzője). Jelezi a képviselő-kandidatúráról való lemondását, vagy halálozás miatti személyeserőit és a névváltozásokat. A CD másik egységében Vas megye 20 kitüntetése ismerhető meg. Először minden esetben a díj lényegre törő bemutatása, a díjazhatók körének pontos vázolója, az oklevelek, emléklapok és -érmek precíz leírása és a díjazottak névsora olvasható éves bontásban (pl. Gayer Gyula Kitüntető Emléklapok, Vas Megye Berzsenyi Dániel Díja, Vas Megyéért Díj stb.). A dokumentum használatában bizalomnövelő, hogy a fontosabb esetekben a közgyűlési határozatszámot is feltüntették, pl. a tisztségviselő választása, kitüntetések alapítása esetében. A CD hasznos lehet a Vas megye elmúlt húsz évének történetét kutatók számára, valamint segítségével könnyen áttekinthető, hogy kik kaptak vagy kik nem kaptak még elismerést. Az

³ *Köbölkúti Katalin* (szerk.): *A Vas Megyei Közgyűlés és kitüntetettjei, 1990–2010.* (CD). BDK – Vas Megyei Közgyűlés, Szombathely, 2010.

adatbázis folyamatosan kiegészített változata elérhető a Vasi Digitális Könyvtárban (<http://vasidigitalkonyvtar.hu>). Mindhárom kiadványt, tartalmát tekintve érdemes és külleméből adódóan pedig jó megtekinteni, kézbe venni.

Kalocsai Péter

Tudománytörténeti tanulmánykötet Cholnoky Jenőről

Az érdi Magyar Földrajzi Múzeum szokásos évi tudománytörténeti konferenciáinak keretében 2010. szeptember 16-án rendezett ülést Cholnoky Jenő földrajz-professzor emlékének szentelte. A múzeum őrzi ugyanis – a család önzetlen tagjainak jóvoltából – Cholnoky hagyatékának nagy részét, amelyből a múltban az állandó kiállítási részen kívül több időszakos kiállítást is rendeztek emlékére, pl. a festményeiből.

Ez alkalomból a földrajztudós más intézményekben őrzött tudományos hagyatékát is számba vették. Különböző egyetemeken, kutatóhelyeken, mint pl. a kolozsvári egyetemről jött szakemberek dolgozták fel és ismertették a sokoldalú tudós munkásságának egy-egy kevésbé ismert területét. Mindezekből többet a Földrajzi Múzeumi Tanulmányok legújabb kötetében közöltek le.

Cholnoky Jenő (1870–1950) geográfus a magyar földrajztudomány nemzetközileg is elismert legsokoldalúbb és legnépszerűbb író egyénisége. A geomorfológiától a politikai földrajzig, a térképésztől a természetvédelemig, a barlangkutatástól a meteorológiáig számos tudományág területén alkotott maradandót. Patriotizmusa is példaértékű. A veszprémi születésű és a Balaton vidékéhez élete során szervenélyesen kötődő tudós *Lóczy Lajos* geológus egyetemi tanár tanítványa volt, részt vett a Balaton-kutatásban s az ő támogatásával jutott el fiatalon kínai tanulmányútra (1896–98). Először a budapesti, majd 16 évig a kolozsvári tudományegyetemen dolgozott. Életútját a trianoni béke által meghúzott határok törték meg, mivel el kellett hagynia Kolozsvárt. 1920-tól rövid kálodás után ismét Budapesten folytatta egyetemi pályáját. Hatalmas életművet hagyott hátra, amikor 80 éves korában, 1950-ben elragadta a rákbetegség.

A kiadványban a kolozsvári egyetem tanárai Cholnoky Jenő kelet-ázsiai tanulmányújáról, az intézményekben találtató fényképeiről, térképeiről s az egyetemen folyó geográfusképzésről írtak tanulmányokat. Múzeumunk igazgatója, dr. Kubassek János Cholnoky skandináviai és spitzbergéri tanulmányútját dolgozta fel. Dr. Lóczy Dénes Cholnoky folyóvízi geomorfológiájának mai értékeléséről érkezett. Dr. Dusek László, a Magyar Földrajzi Társaság alelnöke Cholnokyknak a Társaság Alföld Bizottságában játszott kevésbé ismert szerepét ismertette. Dr. Kőrösi Mária ny. egyetemi docens politikai földrajzi eszmefuttatásokkal volt jelen. Dr. Papp-Váry Árpád egyetemi tanár Cholnoky térképészeti munkásságát elemezte. Kovács Sándor könyvtáros-helytörténész Cholnokyknak a Balaton-felvidéki középkerületi templomromokat megörökítő festészeti és fotográfiai tevékenységét, műemlékvédő törekvéseit ismertette.

Mások előadásai a következő múzeumi évkönyvekben kerülhetnek leközölni. Székely Kinga geográfus Cholnoky Jenőnek a Magyar Barlangtani Társulatban játszott szerepét ismertette. Jeszenszky Péter egyetemi hallgató Cholnoky kínai útján készült kéziratos térképet dolgozta fel. Lendvai Timár Edit a múzeum munkatársa Kerekes J. Zoltán, egy Cholnoky tanítvány életútja és munkássága címmel tartott előadást. Dr. Tardy János

